

Islamska ekonomija kroz prizmu političke ekonomije

Alija Avdukić¹, Velid Efendić² i Fikret Hadžić³

Sažetak

Cilj ovoga rada jeste analiza osnovnih principa islamske ekonomije i finansija u kontekstu principa konvencionalne političke ekonomije. Na ovaj način cilj je identificirati koncept i okvir islamske političke ekonomije, te provjeriti koliko je islamska ekonomija u stvari politička ekonomija. U posljednjih dvadeset godina mnogobrojni autori nastojali su identificirati efekte islamskih finansijskih institucija na ekonomski i socijalni razvoj zemlje. Ipak, literatura u oblasti islamske ekonomije još uvijek nije dala jedinstven stav o islamskoj političkoj ekonomiji. Polazeći od ontologije i epistemologije islamske ekonomije ovim radom analizirali smo principe političke ekonomije komparirajući ih i diskutirajući u kontekstu islamskog pristupa ekonomiji. Rezultati ovoga istraživanja potvrđuju visok stepen podudarnosti islamske ekonomije i političke ekonomije iz čega proizlazi da je islamska ekonomija ujedno i politička ekonomija, a ne samo ekonomija. To jeste, islamska ekonomija u svojoj suštini kao i u svom konceptu jeste moralna ekonomija koja sistematično integrira interese države i tržišta. Sukladno navedenom, studijom je identificirana islamska politička ekonomija kao moralni oblik političke ekonomije.

Ključne riječi: islamska ekonomija, moralna ekonomija, politička ekonomija.

---

¹The Markfield Institute of Higher Education, Ratby Lane, Markfield, Leicestershire.

² Docent na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu, Univerzitet u Sarajevu.

³ Profesor na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu, Univerzitet u Sarajevu.

Uvod

Savremena ekonomska nauka je kroz svoju povijest doživjela mnogobrojne promjene. Iako mnogobrojni autori smatraju da je Adam Smit uklonio političke i socijalne elemente iz svijeta ekonomista, smatrajući da ekonomija kao i drugi aspekti društva egzistiraju u posebnim i odvojenim sferama, (Moore, et al., 1988, p. 21.) neki autori se ne slažu s ovim stajalištem i smatraju Smita vodećom figurom unutar područja političke ekonomije (Babe, 2009). Inspirisani naučnim metodama prirodnih nauka, ekonomisti su pokušavali da koriste slične kvantitativne metode kako bi ekonomiju učinili preciznom kao što je npr., fizika, nekada zaboravljajući da ekonomija proučava ljudsko ponašanje, a ne beživotne objekte (Khan, 2013, p. 219). Ovo je u suprotnosti osnovnoj definiciji političke ekonomije, kao oblašću koja se bavi procjenom izbora koji pojedincima u društvu donosi vrijednost, te se bavi i posljedicama takvih odluka u političkoj i društvenoj sferi (Deane, 1989). Sa neuspjehom ekonomskog razvoja, nakon završetka procesa kolonizacije širom muslimanskog svijeta, ideja islamske ekonomije je počela da se istražuje kao alternativa kapitalističkom sistemu (Wilson, 2001).

Sukladno navedenom, osnovni motiv za ovo istraživanje jeste da se provjeri da li savremeni koncept islamske ekonomije treba posmatrati kao političku ekonomiju ili samo kao ekonomiju. Također, dodatni motiv nam je da u istraživanju odredimo prirodu analize i okvir političke ekonomije, a zatim da utvrdimo položaj islamske ekonomije u svijetu ekonomskog diskursa. Na ovaj način, želimo da analizom okvira, te pomoću analitičkih alata identificiramo karakteristike islamske ekonomije koje sugeriraju da je to ujedno i politička ekonomija.

U nastavku, rad je organiziran u četiri osnovna dijela. Na početku dajemo definiciju i kontekst političke ekonomije. Drugi dio odnosi se na pregled islamske ekonomije u odnosu na konvencionalnu ekonomiju, dok u trećem dijelu analiziramo islamsku ekonomiju u odnosu na političku ekonomiju. Četvrti dio fokusiran je na analizu i diskusiju osnovnih nalaza do kojih smo došli u analizi islamske ekonomije kao političke ekonomije. Na kraju studije dat je pregled osnovnih zaključaka.

1. Politička ekonomija

Prirodu političke ekonomije karakterizira paralelno prisustvo i međusobna interakcija “države” i “tržišta”. Gary Becker i Bruno Frey definirali su političku ekonomiju kao primjenu metodologije formalne ekonomije, tj. takozvani model racionalnog učesnika, za sve vrste ljudskog ponašanja (Moore, et al., 1988, p. 8). Izvorno, politička ekonomija se odnosi na proučavanje ekonomije države i politika. Korištena je za proučavanje proizvodnje, kupovine i prodaje i njihovih odnosa sa zakonima, običajima i vladom, kao i sa distribucijom nacionalnog dohotka i bogatstva (Deane, 1989 i Babe, 2009). Međutim, najčešće razumijevanje političke ekonomije kreće se u okvirima kombinacije normativnog i pozitivnog pristupa razumijevanju interakcije države i tržišta u ekonomskom okviru (Mannan, 1982). U ovom okviru se prepliće niz pitanja vezanih za ekonomske procese, uloge institucija i političkih aktivnosti, stvarajući homogenu “biće”, a ne različite, odvojene koncepte. Ovdje je nagoviještena i formulacija političkog ekonomskog okvira tj., radi se o homogenoj interakciji između države, vis-à-vis političkog elementa i društva u odnosu na ekonomski element političke ekonomije (Babe, 2009). Okvir potvrđuje postojanje faktora pritiska i povlačenja koji vode ekonomsku odluku na makro i mikro ekonomskom nivou. To jeste, niti je država niti je tržište primarno, odnosno uzročni odnosi su interaktivni i ciklični (Moore, et al., 1988, p. 9). Da bismo dodatno elaborirali i razvili ovaj okvir, možemo reći da ekonomski sistem uključuje tri osnovne komponente, osnovnu filozofiju ili ideologiju, skup aksioma, pretpostavki i općih principa (Kahf, 2003). Ovi principi proizlaze iz svoje ideologije i skupa operativnih pravila koja, kada se primjenjuju na date ljudske i materijalne resurse, rezultiraju u sjećanju, razumijevanju i oblikovanju modova i sredstava proizvodnje. Iako se ovaj sveobuhvatni okvir primjenjuje na politički ekonomski okvir, u apstraktnom svijetu ekonomije, ekonomija i drugi aspekti društva postoje u posebnim i različitim sferama (Moore, et al., 1988, p. 21). Egzogeno priroda ekonomije u ovom trenutku se razlikuje od političke ekonomije, jer umjesto izgradnje ekonomskog sistema koji koristi konstantno razvojni okvir koji odgovara njegovom historijskom i društvenom kontekstu, on ostaje stagnirajući, pretpostavljajući jedino samomaksimizaciju na mikroekonomskom nivou. Da bismo razumjeli razliku, možemo navesti kao primjer da država utječe na ishod tržišnih

aktivnosti kroz određivanje oblika i distribucije imovinskih prava, kao i pravila koja uređuju ekonomsko ponašanje. Realizacija ovih aktivnosti utiče na tržišne snage i stvara funkcionalnu integraciju između njih, što pak kulminira u ugovornim odnosima, međuzavisnosti kupaca i prodavaca, kao i lojalnosti, društvenog života i drugih vrijednosnih odluka (Milonakis i Fine, 2009). Ovi aspekti se posmatraju kao aksiomi koji se stalno razvijaju, koji su u interakciji sa homogenim okvirom države i društva.

2. Islamska ekonomija u odnosu na konvencionalnu ekonomiju

Da bi pozicionirali islamsku ekonomiju bilo u kontekstu egzogenog okvira ekonomije ili unutar homogenog okvira političke ekonomije, moramo procijeniti okvir islamske ekonomije. Islamska ekonomija može se definirati kao proučavanje ekonomskog ponašanja muškaraca i žena, kao pojedinačnih ekonomskih agenata, i kao zajednice i kolektivnih entiteta (Kahf, 2003, p. 24). Možemo ići još dalje i kazati da se islamska ekonomija može identificirati kao oblast studiranja jer je ona zagovornik vlastitih jedinstvenih islamskih aksioma, filozofije, društvenih i političkih sfera, pored sistema zasnovanog na vrijednostima koji dovodi do vrijednošću vođenim praksama islamskog društva. Međutim, postoje i stavovi koji su u suprotnosti s ovim dihotičnim pogledom da su ekonomija i islamska ekonomija dva različita polja, nego su to samo alati pomoću kojih se ocjenjuju ovi aksiomi koji mijenjaju analizu ekonomskog modela (Asutay, 2007). Npr., Kahf (2003) tvrdi da se polje islamske ekonomije može zasnivati na pretpostavci ovih aksioma, jer način posmatranja islamske ekonomije podsjeća na način na koji se kapitalistička ekonomija tretira, a ekonomska analiza se vrši na osnovu kapitalističke paradigme. Ovaj argument se može potvrditi kada se samo posmatraju aksiomi uključeni u ekonomsku analizu, međutim, kada se gleda na okvir, uviđa se da postoji jasna razlika između ekonomskog okvira i političkog / islamskog političkog okvira. Stoga, kada procenjujemo mjesto islamske ekonomije kao dijela političke ekonomije, možemo reći da je islamska politička ekonomija nadogradnja političke ekonomije, a ne samo ekonomija koja se pridržava istog vrednovanog pristupa razumijevanju ekonomskog ponašanja ljudi. Međutim, iako možemo tvrditi da islamska politička ekonomija

spada u opći okvir političke ekonomije, spomenuta definicija političke ekonomije ne predstavlja glavne elemente islamske političke ekonomije. Postoje neke jasne razlike, ili možemo reći dodatni elementi koji jasno razdvajaju ova dva pristupa. Ove razlike su posljedica epistemoloških i ontoloških izvora na kojima se stvaraju njihove teorije i okviri (Asutay, 2007). Obično se epistemologija političke ekonomije razvija iz moralne filozofije i empirije, predstavljajući normativne i pozitivne pristupe ekonomskom razvoju i analizama. Međutim, islamska politička ekonomija zasniva se na trećoj komponenti; Objavi – “objavljenom znanju” koje se nalazi u glavnim izvorima islama, prije svega, Kur’an, hadis, idžma i kijas (Hadžić, 2005). Islam je religija koja obuhvata sva pitanja, uključujući duhovnost, moralnost, ideologiju, obrazovanje, društvenu pripadnost, ekonomiju i politiku uz vođenje ovih oblasti koje proizlaze iz naredbi Kur’ana. Prema tome, možemo reći da islamska politička ekonomija uživa kur’ansku epistemologiju. Međutim, ovo je u suprotnosti sa političkom ekonomijom koja prati humano-centričan pristup, koji se zbog prirodnog razvoja čovjeka u velikoj mjeri mijenja s vremenom. Npr., Kur’an jasno navodi zabranu kamate kao jedan od osnovnih principa islamske ekonomije i finansija (Efendic, 2014), iako je historijski stoljećima prihvaćena od strane nemuslimanskih društava, u posljednje vrijeme, njena korisnost se ozbiljno preispituje. Dakle, prilikom razmatranja ovog pitanja vidimo da čak i novac ne nosi samo pozitivno, već i normativno razumijevanje svoje uloge u društvu, podržavajući političku ekonomsku teoriju da je svaka akcija vrijedna (Screpanti, et al., 2005). Štaviše, ovaj primjer, također, ilustrira da islam ima holistički pristup, ne gledajući samo na jedinstvenost i nepogrešivu prirodu objavljenog teksta, već i na održavanje kontinuiteta tog znanja na primijenjen način. Također, može se smatrati i kao dijalektički evolucionarni proces u kome se kur’ansko-sunnetska premisa može pojaviti kao teorija, nakon čega slijedi šerijatsko-idžtihadska antiteza, što na kraju dovodi do fuzije na idžma’-ahkam nivou (Rosdi, 2015, p. 74). Prema tome, možemo smatrati islam kao okvir kroz koji se diktiraju sve ljudske aktivnosti. Uspješno upravljanje se postiže nizom podsistema. Dakle, u odnosu na ekonomski sistem, to je skup funkcionalnih komponenti koje zajedno čine određene sektore etičko-ekonomskog poretka (Karađogan, 2014, p. 168). Kao takvo, razumijevanje ovog sistema odnosi se na strukturno formiranje ekonomskog pogleda na svijet bez obzira da li su “teoretski artikulirani i zabilježeni ili tradicionalno praktikovani tokom

mного godina” (Karadogan, 2014, p. 168). Na navedenim konceptima i aksiomima izgrađena je i islamska politička ekonomija.

3. Islamska politička ekonomija u odnosu na konvencionalnu političku ekonomiju

Uzmajući u razmatranje prethodno diskutovane principe političke ekonomije i islamske ekonomije, islamska politička ekonomija nastoji da prati sistemski i inkluzivni pristup razmatranju osnovnih ekonomskih pitanja (npr. načini i količine proizvodnje). Dakle, islamska politička ekonomija prati isti sistematski pristup organiziranju različitih elemenata društva kao i politička ekonomija, uz jedinu diferencijaciju koju vide različiti ontološki i epistemološki izvori. Međutim, ne bi bilo prikladno ove razlike označavati na tako pasivan način. Zapravo, epistemološke razlike imaju veliki utjecaj na prirodu i interakciju državnog sistema i tržišta. Tržište je alat koji neprekidno razvija nacionalnu ekonomiju, te održava ravnotežu proizvodnje kako bi se postigao viši nivo korisnosti, dok politika nastoji da vlada i održava svoju moć nad tržištem. Oba ova sistema usko su povezana i zavisna jedan od drugog. Stoga se može uočiti da se islamska politička ekonomija također kreće u okviru interakcije između ekonomije i države, baš kao i politička ekonomija, uz neophodno harmonijsko djelovanje, kako makro tako i mikro elemenata. Dakle, iako postoje vrijednosti i moralno vođeni ekonomski izbori, ljudi i dalje žele da rade na maksimiziranju svojih interesa. Također, država i njeno rukovodstvo imaju za cilj manipulaciju ekonomijom i političkim funkcijama. Pretpostavljajući pravednu demokratiju, državni aparat uvijek traži održavanje ravnoteže između političke popularnosti i partijskog / ličnog napretka. Prema tome, možemo reći da politička ekonomija polazi od stajališta da je posljedica tržišne ekonomije za domaću i međunarodnu politiku u tome što ona ima veoma pogubne efekte na društvo, dok uvođenje tržišnih snaga i mehanizama cijena teži da preplave ili čak rasprše tradicionalne društvene odnose i institucije (Moore, et al., 1988, p. 22). Ovo je ključna razlika između političke i islamske ekonomske teorije. Islamska ekonomska teorija navodi da se, bez obzira na prisustvo teškoća i socijalnih ili ekonomskih izazova, ove društvene veze zapravo ojačavaju, a ne rastvaraju (Moore, et al., 1988, p. 22). Pored toga, islamska politička ekonomija gleda na interakciju tržišta i države ipak drugačije. Islamska ekonomska filozofija se sprovođi na

osnovu jednakosti i pravde, poštujući odredbe kao što su upućivanje na dobro i odvratanje od zla (Hadžić, 2005). Štaviše, Kur'an promovira pojam "istihlaf", tj., da svaki pojedinac ima odgovornost da održava i promovira ove principe. Na ovaj način se postiže tevhid ili jedinstvo. Jednostavnije rečeno, epistemološka podrška islamske političke ekonomije je tevhid ili interakcija i integracija ponašanja pojedinca i institucija, dok se metodologija zasniva na konsenzusu koji je postignut kroz šuru – dogovor (Rosdi, 2015, p. 75). Uspjeh ili neuspjeh islamskih banaka može nam dati sliku o značaju političkog i socijalnog jedinstva. Npr., u Maleziji se smatra da su islamske banke bile relativno uspješne upravo zbog "političke snage i vlade koja pokazuje simpatije prema islamskim vrijednostima", kombinovano sa islamski svjesnim stanovništvom (Joffe, 1991, p. 151). S druge strane, u zaljevskim zemljama, neke od prvih islamskih banaka ustvari stagniraju zbog nedostatka državne podrške (Abdul Kader i Ariff, 1997). Na drugoj strani, Muhamed Umar Chapra kao i Mehmet Asutay se slažu da političke frakcije igraju odlučujuću ulogu prilikom određivanja potencijalnih uspjeha implementacije islamske ekonomije (Austay, 2007). Zbog toga, islamska politička ekonomija, baš kao i politička ekonomija, je sistemsko po prirodi i sa jasnim razlikama u epistemologiji i ontologiji. Analizom Kur'ana i hadiske literature koja određuje filozofske i moralističke izbore u islamskoj ekonomiji, shvatit ćemo istinsku prirodu i zapravo ciljeve islamske političke ekonomije.

Također, kroz literaturu islamske ekonomije razvio se i aksiomatski pristup koji predstavlja konceptualne temelje islamske ekonomije. Ovi konceptualni temelji definiraju islamsku moralnu ekonomiju i odgovarajuću etiku kao ideal kroz koji se procjenjuju ekonomska i socijalna politika koja se bavi svim aspektima ljudskog života. Osnovni princip je "tevhid" / jedinstvo koje vertikalno povezuje čovječanstvo sa svojim Stvoriteljem (Hadžić, 2005). Ova veza je prezentacija jedinstvenog i neraskidivog odnosa prema Bogu od strane svakog pojedinca. Individualnost se posmatra kroz ekonomsku prizmu kao uloga koju svaki pojedinac ima u društvu. Nadalje, aksiomi pravde i koristi su od vitalnog značaja za održavanje društvene ravnoteže unutar društva, za iskorjenjivanje represije, eksploatacije i ostvarivanje dobrog života. Pored toga, aksiomi odgovornosti, slobodna volja, "rububijjeta" i "tazkijjeta", svi igraju vitalnu ulogu u cilju postizanja spasenja, a to su uspjeh na ovom i na budućem svijetu (Hadžić, 2005). Na osnovu toga možemo reći da se islamski ekonomski sistem zasniva na dvodimenzionalnoj funkciji

korisnosti, koja se nalazi u pozitivnoj korelaciji jedna sa drugom. Npr., što više socijalnog dobra pojedinac učini na ovom svijetu, više nagrada ili radosti će doživjeti na onom svijetu (Karadogan, 2014, p. 167). Odnosno, individualni interesi i individualno djelovanje ne mogu i ne smiju biti u suprotnosti s kolektivnim ili javnim interesima (Efendić, 2014). Na ovaj način kreira se “homoislamikus”, tj., osoba koja se okreće svim ekonomskim i životnim odlukama koje nalaže islam. Stoga možemo reći da je politička ekonomija islamske ekonomije zasnovana na islamskom moralu, pod pretpostavkom da je svaki musliman svjestan svoje odluke i da ima za cilj ovaj krajnji uspjeh. Međutim, tvrditi to tako pouzdano bilo bi netačno. Kur’an na više mjesta razmatra i diskutira ljudsko skretanje sa pravog puta, kada čovječanstvo zaluta s pravoga puta i odmiče se od dobara koja su mu bila povjerena. Ovo skretanje čovječanstva od onoga što Kur’an opisuje kao pravi put, mora biti uobzireno u islamskoj političkoj ekonomiji. Stoga, ako želimo da opišemo islamsku ekonomiju, onda ona ne bi trebalo da se zasniva isključivo na pretpostavci pravde i jednakosti koju predstavnici sadašnjih muslimanskih društava često ne poštuju, te stoga, realna slika islamskog ekonomskog društva ne bi bila prikazana. Postizanje univerzalne pravde i pravednosti ostaje ideal kojem se teži. Međutim, ekonomska ideja konstantno evoluira i mijenja se vremenom, te se zbog toga islamska ekonomija može smatrati trenutnim prikazom željenih ideja (Screpanti, et al., 2005, p. 1). Npr., Asutay priznaje ovaj problem, ali ga pozicionira u okviru propusta islamskih finansijskih institucija, kada analizira islamski finansijski sistem (Karadogan, 2014, p. 166). Stoga, oslanjanje na moralne odredbe i dogme islamske političke ekonomske teorije može uskoro postati, u praksi, manje relevantno. Kao rezultat ove hipoteze, možemo vratiti islamsku političku ekonomiju nazad u granice političke ekonomije, s obzirom na to da se ljudski ciljevi koji se ovdje nalaze mogu podjednako primijeniti na bogobožna ljudska bića, agnostike i nevjernike (Moore, et al., 1988, p. 19.).

Kada tržište postane postojano, kako je Karl Marks to opisao, ono postaje snažna sila koja vodi napredovanju društvenih promjena. Odnosno, “kada se ekonomska moć raspodijeli onima koji prihvataju proizvodni ideal, njihov uticaj kao kupaca, investitora i poslodavca smatra se pokretačem ostatka društva” (Moore, et al., 1988, p. 19.), tj., kada se kombinuje ova snažna finansijska sila sa moralnim i etičkim kodovima predloženim islamskom retorikom, pojavljuje se moralna

ekonomija. Stoga se moralna ekonomija može posmatrati kao središte islamske političke ekonomije, i nadalje, može se posmatrati kao prirodni progres i nadogradnja. U Kur'anu i sunnetu, moguće je pronaći božansku preporuku za ekonomsku aktivnost i radnu etiku uz stalnu podršku za fer i pravednu ekonomsku razmjenu (El-Sheikh, 2008, p. 120). Kamata (Riba) je jasno zabranjena u Kur'anu i vrlo malo ljudi osporava tu činjenicu. Ona se navodi kao zabrana zbog svoje nepravedne prirode, što se također rijetko osporava. Zabrana kamate često se navodi kao princip kojim se provodi islamska ekonomija (El-Sheikh, 2008). Međutim, historijski posmatrano, superiorni učinak ekonomije nije nužno rezultat izbjegavanja kamate od strane ekonomskih čimbenika. Odnosno, to je bilo zbog primjene temeljnih pravnih mehanizama i proceduralnih zaštitnih mjera (El-Sheikh, 2008). Stoga, iako je nesumnjivo da postoji prisustvo moralne ekonomije, ona se, sa svog teoretskog aspekta, može smatrati idealom, a ne stvarnošću, jer iako su određeni segment društva "homoislamikusi", u prirodi, uspješna islamska politička ekonomija zahtijeva složenu harmoniju i više od samog širenja islamskih ideala.

4. Analiza i diskusija islamske ekonomije u kontekstu političke ekonomije

Slijedom prethodne analize i diskusije možemo identificirati brojne sličnosti i razlike između političke ekonomije i islamske političke ekonomije. Prije svega, jasno je da su i politička ekonomija i islamska politička ekonomija sistemski po prirodi, strukturirani unutar okvira koji identificira vrijednosne sudove koje određuju ekonomske i životne aktivnosti. Ovo je u potpunom kontrastu sa ekonomijom koja slijedi pristup zasnovan na konzumerizmu, prateći pretpostavku da svi mi kao ljudska bića težimo maksimizaciji naših interesa. Ovaj interes za samo-maksimizaciju ne uključuje vanjske faktore i kao takav ne predstavlja sistemski pristup ekonomskom ponašanju. Dakle, iako islamska politička ekonomija i politička ekonomija dijele ovaj sistemski pristup, jasno je identificirana divergencija prilikom ulaska u njihove jedinstvene epistemološke i ontološke izvore. Dok politička ekonomija i islamska politička ekonomija traže kako normalno, tako i pozitivno znanje za razvoj ekonomske teorije i analize, islamska politička ekonomija izvlači većinu teorije iz Kur'ana i suneta. Kao rezultat,

vidimo jasnu razliku u njihovoj analizi i perspektivnim razmišljanjima. Ciljevi konvencionalne političke ekonomije imaju tri tendencije, a to su materijalizam, efikasnost i marketing. Islamska politička ekonomija se ostvaruje, ne samo sa materijalističkog stanovišta, već se nadograđuje dalje ka duhovnom razvoju, obuhvatajući želju za krajnjim uspjehom, ne samo na ovom, nego i na budućem svijetu. To jeste, ova divergencija u epistemologiji na kraju vodi islamsku političku ekonomiju daleko od definicije političke ekonomije. Kod ovakvog jedinstvenog i moralno zasnovanog pristupa razumijevanju ekonomskog ponašanja nije moguće tvrditi da su politička ekonomija i islamska politička ekonomija zapravo jedna te ista stvar. Ono što je ustvari osvjedočeno jeste zapravo nastanak posebne oblasti ili grane ekonomske nauke, a to je moralna ili islamska ekonomija.

Zaključak

Iz prethodne analize može se zaključiti da u suštini moralne ili islamske ekonomije postoji poseban i temeljni fokus na naređivanje dobra i dobronamjernosti među ljudima i zabranjivanje činjenja zla, eksploatacije i ugnjetavanja. Ovaj jedinstveni pristup ekonomskim idealima, koji se crpi iz kur'anskih učenja nesumnjivo se razlikuje od bilo koje druge oblasti ekonomije. Međutim, dok politička ekonomija i u određenoj mjeri islamska politička ekonomija mogu donekle biti sprovedene na praktičnoj osnovi, njihov potencijal ali i efekat je često prenaplašen. Ovo prije svega potvrđuju društveni propusti islamskih finansijskih institucija. Međutim, islamska moralna ekonomija je tek na počecima svoga teorijskog i praktičnog razvoja u čemu je i identificirana velika nada za njen budući uspjeh. Tu prije svega mislimo na kreiranje mogućih instrumenata za postizanje značajnih dostignuća u svijet, a ne samo unutar islamskih finansijskih institucija. Na ovaj način koncept islamske ekonomije će i u praksi zaživjeti kao islamska politička ekonomija.

Izvori

- Abdul, Kader R. i Ariff, M., (1997) *The Political Economy of Islamic Finance – The Malaysia Experience*, in Masudul Alam Choudhury, Abdad M.Z., i Muhammad Syukri Salleh, eds. *Islamic Political Economy in Capitalist-Globalization*. University Sains Malaysia: Utusan Publications and Distributors Sdn. Bhdan International Project on Islamic Political Economy (IPIPE).
- Asutay, M., (2007) A Political Economy Approach to Islamic Economics: Systemic Understanding for an Alternative Economic System, *Kyoto Bulletin for Islamic Area Studies*, 1–2, str. 3–18.
- Austay, Mehmet, (2007) “A Political Economy Approach to Islamic Economics: Systemic understanding for an Alternative Economic System”, *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies*. Bil. 1–2, str. 3–18.
- Babe, R. E., (2009) *Cultural studies and political economy: Toward a new integration*, Lanham, MD: Lexington Books.
- Deane, P., (1989) *The state and the economic system: An introduction to the history of political economy*, Oxford: Oxford University Press.
- Efendić, V., (2014) “Poslovna etika islama u kontekstu savremenih ekonomskih trendova”, *Novi Muallim*, Časopis za odgoj i obrazovanje, god XV, br. 58, str. 15–20.
- El-Sheikh, S., (2008) “The moral economy of classical Islam: A Fiqhi Economic model”, *The Muslim World*, 98 (1), str. 116–144.
- Hadžić, F., (2005) *Islamsko bankarstvo i ekonomski razvoj*, Ekonomski fakultet Sarajevo, Sarajevo, Bosna i Hercegovina.
- Joffe, G., (1991) “Southeast Asia Islamic banking in southeast Asia”, Edited by Mohamed Ariff. Singapore: Institute of southeast Asian studies, 1988. Pp. Xii, 212. Tables, notes, *Journal of Southeast Asian Studies*, 22(01).
- Kahf, M., (2003) “Islamic Economics: Notes on Definition and Methodology”, *Review of Islamic Economics*, 13, str. 23–47.
- Karadogan, S., (2014) *Islamic Economics - On Definition and Methodology*, Edited by Mehmet Asutay. 1st edn. Istanbul: Institute of Islamic Economics.
- Khan, M. A., (2014) “Reconstruction of economics based on the paradigm of Tawhid: Present challenges and future prospects”, *Journal of Islamic Economics Banking and Finance*, 10(1), str. 10–31.
- Mannan, M. A., (1982) *Scarcity, Choice and Opportunity Cost: Their Dimensions in Islamic Economics*, Jeddah: King Abdulaziz University Press.
- Milonakis, D. i Fine, B., (2009) *From political economy to economics: Method, the social and the historical in the evolution of economic theory*, London: Routledge.
- Moore, L., Gilpin, R. i Gilpin, J. M., (1988) “The political economy of international relations”, *The Economic Journal*, 98 (391).
- Rosdi, M. S. B. M., (2015) “Conceptualization of Islamic Political Economy”, *American International Journal of Social Science*, 4(4), str. 71–77.
- Screpanti, E., Zamagni, S., Field, D. and Kirby, L., (2005) *An outline of the history of economic thought. 2nd edn*, Oxford: Oxford University Press.
- Wilson, R., (2001) “The future of economics: An Islamic perspective” by M. Umer Chapra. Leicester: The Islamic foundation. 2000, *Journal of Islamic Studies*, 12(2), str. 257–260.

- Wilson, R., (2001) *The state and global change: The political economy of transition in the middle east and north Africa*, edited by Hassan Hakimian and Ziba Moshaver (Surrey: Curzon press, 2001)

Alija Avdukić, Velid Efendić and Fikret Hadžić

ISLAMIC ECONOMICS THROUGH THE EYES OF POLITICAL ECONOMY

Abstract

The aim of this paper is to analyse the fundamental principles of Islamic economics and finance in the context of the principles of political economy. The objective is to identify the concept and the framework of Islamic political economy and test whether Islamic economics actually is political economy. In the last twenty years many authors have tried to identify impacts of Islamic financial institutions on economic and social development of countries. However, the literature in the field of Islamic economics has not given the unanimous position on Islamic political economy. Starting at the point of ontological and epistemological aspects of Islamic economics, this paper analyses only the principles of political economy comparing and discussing them in the context of the Islamic attitude towards economics. The outcomes of this research confirm high levels of correlation between Islamic economics and political economy which further confirm that Islamic economics is also political economy and not only economics. This implies that Islamic economics, in both substance and form, is morally economic; thereby systematically integrating a state and the markets within it into its considerations. Consequently, this research identifies Islamic political economy as a moral aspect of political economy.

Key words: Islamic economics, moral economy, political economy